

УДК 908(477.46)

МИКОЛА ЗЕРКАЛЬ

МИТТЄВОСТІ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ В ОБЛИЧЧЯХ ТА ДОЛЯХ СУЧАСНИКІВ (УСНА ІСТОРІЯ)

В новітній історії українська держава змушена доводити своє право на життя не лише політично, а також і збройним опором загарбникам. Триваюча з 2014 р. збройна агресія на Сході України, демонструє велику кількість прикладів самопожертви та патріотизму. Внаслідок того, що збройний конфлікт триває і по сьогодні – більшість інформації з офіційних джерел залишається засекреченою та недосяжною для наукового дослідження, але існує можливість отримати інформацію від безпосередніх учасників.

Головною метою дослідження є вивчення особистих вражень учасника історичної події та критичний аналіз історичних передумов які спонукали людину стати патріотом та героєм сьогодні. Результати дослідження можуть стати корисними при підготовці військово-патріотичних заходів вчителями та як історичне джерело для науковців.

Ключові слова: патріот, окупант, виховання, батьківщина, мирний час, збройна агресія, полон, обмін, захисник.

Новітній період історії України демонструє надзвичайну складність і багатомірність процесів, як в суспільстві, так і в наукових колах. Війна на Донбасі триває з 2014 р., і кількість учасників бойових дій постійно зростає. Враховуючи досвід історичного минулого, слід не втрачати час, і в спілкуванні з діючими особами триваючої історичної драми, створювати найбільш достовірні історичні реконструкції їх очима, для передачі здобутого досвіду наступним поколінням. Тема фіксації усних спогадів учасників бойових дій, набуває особливої актуальності також і тому, що потрібно буде вивчити докладно причини загибелі великої кількості українських військовослужбовців, мирного населення, втрати територіальної цілісності держави і визначити роль кожного з учасників історичного процесу, та встановити покарання за провину. Запропоноване дослідження спрямоване на збереження історичної пам'яті, розширити фактами та оцінками багатомірний історичний процес, і дослідити роль та значення окремого життя в період трагічних випробувань. Головним завданням залишається: фіксація історичних подій на підставі вражень, почуттів, свідоцтв безпосередніх учасників подій. Державні кордони, життя мирного населення, гарантія свободи громадян і права власності були і залишаються основними цінностями, і будь-які дії спрямовані на пору-

шення не лише конституційних, а і загальнолюдських прав і свобод, мають переслідуватися і в найшвидші терміни припинятися. Автор спробує на історичному тлі висвітлити долю та сприйняття історичного процесу, лише одним із учасників подій, а саме Остапчука Віктора Анатолійовича. Під час роботи над статтею, автор провів низку інтерв'ю з Віктором Анатолієвичем, в період з 2 листопада по 25 грудня 2016 р. [5]. Аналіз офіційних джерел, перевірка та критичний аналіз отриманих під час інтерв'ю даних, обумовили досить тривалий підготовчий період дослідницького матеріалу.

Слід зазначити, що в певній мірі, існуюча військова система виявилася готовою до виконання завдань, у визначених районах збройного протистояння України та Російської Федерації. Провідну роль та основний тягар у відкритому протистоянні, взяли на себе регулярні частини до складу яких входили також демобілізовані резервісти, які виявляли приклади мужності та героїзму.

Президент України, Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України Петро Порошенко підписав 30 квітня 2018 р. Указ «Про затвердження рішення РНБО «Про широкомасштабну антитерористичну операцію на території Донецької та Луганської областей», яким введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони про зміну формату

широкомасштабної антитерористичної операції, яка була запроваджена у 2014 році.

Глава держави також підписав Наказ Верховного Головнокомандувача ЗСУ «Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей». «Згідно Наказу з 14.00 30 квітня 2018 року розпочати операцію Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської федерації у Донецькій і Луганській областях, відповідно до плану операції Об'єднаних сил», – повідомив Петро Порошенко під час наради із військовим керівництвом щодо початку операції Об'єднаних сил [4].

Життя одного з учасників антитерористичної операції, додає ще один із аспектів проявів мужності та героїзму, звичайними українськими чоловіками, під час страшних випробувань. Народився Віктор Анатолійович Остапчук в родині звичайних українських громадян. Його батько – Остапчук Анатолій Феофанович, народився 1 травня 1958 р. в Хмельницькій області Славутського району в селі Малий Правутин. Закінчивши школу, і здобувши освіту, він працював електриком, наглядав за електродвигунами на цегельному заводі, згодом перейшов до станції технічного обслуговування автомобілів, де також продовжував займатись ремонтом електромереж автомобілів. Життя в умовах планової економіки радянської системи обумовлювала рух населення у відповідності з директивами. Внаслідок переселення родини в село Зелений Яр, доля приготувала йому доленосне знайомство з родиною таких самих переселенців із Збаражу. В сусідній хаті оселилась родина Мішеніних, і молодий хлопець знайомиться з красунею Валентиною. Мішеніна Валентина Федорівна, народилася 13 березня 1962 р. в місті Збараж Тернопольської області, де в підлітковому віці вивчилася на швею взуття, але долею їй не судилось працювати за професією. Після знайомства з Анатолієм Остапчуком приймає рішення з ним одружитись, що відбувається в 1979 р.

В 1980 р. у них народжується хлопчик, якого називають Віктором. Спочатку вона

знаходить роботу кухарем в селі Зелений Яр, а потім подружжя переїжджає до села Нечаяне. Саме в селі Нечаяному Віктор навчається в садочку, школі, приймає активну участь в спортивних змаганнях, зокрема з футболу. Командна гра надала можливості побачити важливість та змістовність координації своїх дій, у стані випробування, не лише фізичних, а і моральних сил. В цьому ж селі жив брат його батька, який пройшов Афганістан, і поведінка якого значно вплинула на хлопця, адже цінності життя значно змінюються в умовах не просто випробування фізичних сил, а на межі життя і смерті. Хлопець відвідував також музичний гурток, де грав у духовому оркестрі.

Саме музика допомогла розвитку образного мислення, тонкого сприйняття фальши, творчого виходу з різних життєвих ситуацій і надихнула на розвиток творчих здібностей. Після закінчення школи не вдалось вступити до вузу, саме в цей час батьки будували новий дім, і руки хлопця стали принагоді в цій справі.

В 1988 р. восени йде до лав армії, де прослужив 1,5 роки, відповідно із тодішніми змінами щодо термінів служби. Служив молодий чоловік в Закарпатській області, Беріговському районі, в селі Косино на прикордонній заставі. Здобуває навички радіотелефоніста. Навички, здобуті під час військової служби, в майбутньому стануть принагоді.

Після демобілізації повертається до Миколаєва, в умовах складної економічної ситуації змушений був рушити до авто майстерні, де старші товариші передали досвід роботи з машинами. З плином часу, переорієнтовується на більш прибуткову роботу – починає займатись вторинною сировиною, справу започатковує разом із товаришем по військовій службі. Зміни в житті країни, змушували відповідно перебудовувати власну роботу та світогляд. Поширення раніше засекреченої інформації спонукає до самостійного вивчення наукової історичної літератури, пошуку економічної літератури з методики ведення бізнесу, в умовах ринкової економіки. Саме в цей час відбулась зустріч із майбутньою дружиною, яка прийшла до сусідки Віктора на святкування дня народження, і відразу зрозуміла, що цей хлопець відрізняється від решти, що саме він буде йти з нею по життю поруч.

В 2001 р. Віктор одружується з Фомічовою Іриною Іванівною. За освітою Ірина була кухар-кондитер. Подружнє життя складалось щасливо: в 2002 р. народжується перший син – Максим, а в 2012 р. – син Артем. Мирне

життя було наповнене побутовими проблемами та спробами патріотично виховати дітей, тримати під контролем добробут родини. З часом, все більше уваги змушений був приділяти батькам, їх потребам. В 2014 р. Україна починає переживати страшну трагедію: порушення територіальної цілісності на Сході. Саме тоді оголошують збори для демобілізованих, і Віктор Анатолійович опиняється на 10-денних зборах в 79-й бригаді під Миколаєвом, де потрапляє до мінометної батареї. По закінченню терміну зборів, всіх розпускають по домівках. Через два тижні виходить указ «Про часткову мобілізацію» виконуючого обов'язки Президента України О. Турчинова від 17 березня 2014 року № 303/2014 (1).

4 квітня 2014 р. із Інгульського військового комісаріату В. Остапчуку запропонували мобілізуватися у внутрішні війська, до підрозділу зв'язку. Перед очима Віктора Анатолійовича став приклад рідного дядька, який пройшов вишкіл Афганістану, приклад сумлінного життя батьків і з особливою гостротою постало бажання захистити рідних, близьких, дружину, дітей, решту мирного населення України. Він йде до військового комісаріату і добровільно мобілізується. Потрапив не в підрозділ зв'язку, а в якості водія, розвозив по постах біля села Луч військовослужбовців. Саме в цей час із лінії розмежування привозять перших загиблих. Серед демобілізованих виникає рух – стати на захист рідної батьківщини. Відразу виникла проблема – ніхто не хотів брати на себе відповідальність за переведення на лінію вогню мобілізованих резервістів, в цей час проводилась політика, щоб лише контрактники були на передовій. Згуртувались резервісти між собою, і почали писати листи в різні інстанції, телефонувати до вищестоящих органів та адміністрації Президента України, заради можливості стати на захист держави. Врешті-решт було сформовано об'єднану роту 50:50 – із мобілізованих резервістів та контрактників. Остапчук В.А. разом із іншими потрапляє в сектор Д (Амбросієвський район біля села блокпост, за 3 км від Саур-Могили).

Підрозділ вирушив 28 липня 2014 р. в напрямку села Григорієвка Амбросієвського

району, і був на місці 29 липня. Військові зайняли позиції, які раніше займали підрозділи з Дніпра. Відновивши інженерні комунікації, налагодили свій побут і почали нести військову службу на варті України. Було чути розриви снарядів, постріли стрілецької зброї, але все це було поруч, територія підрозділу поки не піддавалась обстрілам.

Це тривало недовго. 30 липня 2014 р. з 20:30 і до 4 години ранку наступного дня, фактично без перерв, позиції було піддано обстрілу, як з мінометів, так і іншої зброї. Вояки змушені були ховатись від смерті у відкритих окопах, тому, що легкі бліндажі, які були збудовані попереднім підрозділом просто розсипались. На щастя, жоден із солдатів не постраждав. 31 липня 2014 р. перед селом почався обстріл із мінометів, а потім із реактивних установок. Через дві години після початку обстрілу, надійшла команда: «танки і піхота». Всі побачили, що з боку села Маринівка рухається 4 танки, та на вантажних автомобілях піхота. Враховуючи те, що крім стрілецької зброї нічого не було – дається команда: відступати. На зворотньому шляху, забрали вояків із другого блок-посту, в кінці села Григорівки. Саме тут, Віктор Анатолійович, як і решта вояків роти вступили в перший свій реальний бій. Одну машину ЗІЛ було розтрощено «градами», а БТР пошкоджено, і він міг рухатись лише на одному двигуні. Доїхали до

Амбросіївки, де переформатувались і розділившись на взводи, стали нести чергування на блок-посту біля селища Лисиче Амбросієвського району. Так минуло два тижні, військове братерство зміцніло і загартувалось, а відчуття відповідальності за рідних, решту мирного цивільного населення і державу в цілому, стало домінуючим. Потім надійшла команда: змінити дислокацію в бік Амбросіївки та Благодатного на залізничному переїзді.

Позиція була відкритою, і тому з точки зору оборони невдалою, але накази не обговорюються, а виконуються. Підрозділ піддавався через день артилерійському обстрілу із зброї великого калібру, самохідних установок 152,4-мм 2С19 «Мста-С». Так тривало до 22 серпня 2014 р., коли підрозділ передислоковано в приміщення автобази, на 150 метрів від переїзду, де було бомбосховище. 23 серпня 2014 р. спостерігали рух мирного населення з села Лисичеве, де відбувався бій. Підрозділ в очікуванні колони підкріплення знову зайняв переїзд, і чекав допомоги, але марно... На підрозділ вийшла регулярна російська армія, у складі великої колони. Відбувся бій, в якому Віктор Остапчук вцілів, але загинуло 2 офіцери та солдат. Прикордонники з Успенки прийняли бій із російською колонною військ. Рештки підрозділу знову передислокувались на автобазу, де пробули одну добу. Ввечері 24 серпня 2014 р., військовий підрозділ висунувся в напрямку Маріуполя у складі

1-го БТР, в якому працював лише один двигун, автомобіль «Хамер», 2 тилові машини та 5 ЗІЛів із особовим складом. В 15 км від Амросіївки, біля села Войковського побачили висоту, яку раніше займав 5-й територіальний батальйон «Прикарпаття», але українських військових вже не було, і там розміщувались російські підрозділи, але в бінокль це не вдалось побачити, і коли почали спускатись і входити до села – розпочався бій. Згоріло 2 тилові машини, ЗІЛ із особовим складом було підбито, загинули: рядовий, офіцер і водій в цій машині. Потрапивши в село, дізналися від місцевого населення, що за селом стоїть блок-пост. За підбитою машиною на БТРі поїхав майор Вірич, але російські військові влучили в БТР. Майор Вірич був поранений. На ЗІЛі рушили за своїми вояками, прикриваючи відхід. Розпочали завантажувати поранених, майора Вірича зокрема з відірваною рукою, але росіяни влучили в ЗІЛ – від вибуху всіх розкидало, всі хто залишились на палаючому автомобілі, загинули. Із технічного обладнання залишилось: одна машина «Хамер» і три ЗІЛи. Почавши рухатись, за селом, одна із вантажівок зламалась і відремонтувати її було неможливо. Місцевий чоловік на мопеді допоміг вийти воякам до села Обрізне, в лісопосадку. На жаль, у кожного вояка залишилось лише по одному ріжку патронів до автомату, і все. Більше нічим було воювати. В лісопосадці опинились в потрібному колі, де знаходились до 27 серпня 2014 р. Постійно відбувались обстріли з боку загарбників. 27 серпня 2014 р. до Віктора Остапчука підійшов командир із пропозицією піти з майором добровільно в розвідку. Спостерігаючи за прилеглою територією стало зрозуміло, що в межах 3 км до села Обрізне розташовані «секрети» сепаратистів, і треба обережно дійти до блок-посту, перевірити хто його контролює. Маскуючись по лісу, вдалось дійти до блок-посту, він виявився пустим. Потрібно було з'ясувати, хто контролює село. Розташувшись на блок-посту побачили, що по дорозі пройшла значна колона російської військової техніки з 15–20 одиниць. Змушені були сховатись в лісі, повідомили про результати розвідки. Повідомили, що російська колона на залізничному переїзді спрямувала до Кутейнікова. Побачили, що рухається техніка і

вже коли проїхала, то зрозуміли, що це їх військовий підрозділ, але внаслідок поганого зв'язку, повідомити щоб їх забрали не вдалось. Нажаль, вони рухались помилково в бік Російської Федерації. За слідами техніки почали рухатись розвідники, вийшли на село. Зустрілись з місцевими і за цигарки домовились, що ті доведуть до блок-посту. Коли приїхали, то виявилось, що тут регулярна російська армія. Всіх відразу взяли в кайданки, але не били. Почались нескінченні допити: і хто такі, і яка мета і тому подібні питання. Потім з'ясувалось, що ніби про розвідників вже було повідомлено, і їх чекали. Вояки з блок-посту погодували з власних сухпайків. В особистих розмовах намагались пояснити один одному мотиви власних дій. Несподівано прийшов командир посту і зазначив, що підбито російський танк і треба передислокуватись. Полонених завантажили в БТР і перевезли на водосховище. Полонені самі вирили собі сховище для сну, вартові погодували. Пізно ввечері привезли ще полонених: одного артилериста, одного з херсонського підрозділу та двох запоріжців, військові колони яких теж були обстріляні та розбиті. Наступного дня повернули в село Обрізне, де всіх полонених пересадили в КАМази і зав'язали очі, руки та почали перевозити до Росії. Віктору Остапчуку конвоїр не дуже щільно зав'язав очі, і було трохи видно, що їдуть вони по автобану, пропускають зустрічні колони військової техніки, на зустрічній смузі та поруч рухались автомашини мирних громадян, і було надзвичайно складно усвідомити, що ти знаходишся ніби в «паралельній реальності», коли мова йде не про тренування, а про реальне питання життя і смерті, захист рідної землі, родини, свободи. Віктор розмірковував про ці та багато інших питань, і чіткої відповіді знайти довго не міг, лише образи синів, дружини, батьків, рідної землі в яку змушений був вриватись в окопах та землянках, остаточно допомогли визначитись в тому, що патріотизм якраз в цьому і виявляється, коли ти сам добровільно вступаєш до лав армії, і власним життям захищаєш державну незалежність і свободу мирних громадян країни, і своїх рідних зокрема. Зупинились в степу, полонених погодували солдати. З ранку – знову в путь. Коли привезли до пункту призначення і

розв'язали руки, то стало зрозуміло, що вони в місті Сніжне, у відділку поліції. Знову почалися допити і спроби перевербувати, адже колаборанти були потрібні як із фактичних, так і політичних міркувань. Полонених розмістили в автобусах, знаходилося біля 100 чоловік (50 чоловік в одному, і біля 60 чоловік в другому), в основному рядовий склад. Один раз на добу годували: варена каша і булка хлібу на 12 осіб. Для того, щоб полонені не «відпочивали» відводили групами на «громадські роботи» – розбирали зруйновану споруду податкової поліції та двох п'ятиповерхівок, які ніби були зруйновані українською авіацією. Під час роботи на спорудах, годували додатково. Під час етапування вулицями міста конвоїри нічого не робили, коли місцеве населення било палицями, плювали та принижували словами. Через два тижні до всіх приєднали також і офіцерів, всього нараховувалося біля 252 чоловік. В полоні виявився його знайомий, і у останнього не конфіскували телефон завдяки чому, Віктор телефонував в рідну частину і повідомляв все, що бачив про кількість військових, кількість та прізвища полонених та багато іншого. Тобто він не «зламався», продовжував відстоювати життєві принципи і ідею колаборації не сприймав.

14 вересня 2014 р. всіх полонених вишикували на дворі відділку і зачитавши 73 прізвища, повідомили, що саме їх будуть обмінювати. В основному, це були солдати 51-ї бригади. Коли Віктор Остапчук усвідомив, що його будуть повертати на батьківщину, то на обличчі зафіксувалась усмішка і ніщо не могло її змінити. Конвоїри дивлячись на похмурі обличчя, і одне веселе почали чіплятися до нього. Біля Донецьку навіть зупинили авто і виштовхали В. Остапчука на дорогу, і приставили до скроні пістолета, щоб розстріляти, але.... В цей час проїжджала машина ОБСЄ і зупинились біля полонених, що і врятувало життя Віктору.

В районі Авдіївки, біля села Костянтинівка обміняли 73 на 73 полонених. Спочатку повезли всіх до Харкова до авіаційного університету, де провели дізнання хто, що знає. Віктор лише зміг повідомити, що майор, лейтенант та два солдати з його частини залишилися в полоні в Сніжному. За одним із

звільнених бранців приїхав на власному авто із Запоріжжя батько, який взяв з собою і В. Остапчука, дав йому частину привезеного для власного сина одягу, щоб перевдягтись з лахміття. Приїхавши в Запоріжжя, він пішов до частини національної гвардії, щоб повідомити його рідним та видали супровідні документи на пересування до Миколаєва. З рідної частини відрядили машину з двома солдатами, а також з ними приїхали батько та дружина. Не вдалося уникнути курйозу, машина посеред траси зламалася і лише завдяки випадковому доброзичливому водієві мікроавтобусу дотягли машину до Херсону. Коли Віктор Остапчук повернувся додому, то діти його не відразу впізнали. Наступного дня, 17 вересня 2014 р. він прийшов до військової частини, але і тут його не відразу впізнали. Відповідно з контрактом дослужив визначений термін і був демобілізований в 2015р.

Знову був як резервіст призваний на два місяці на службу, відслужив на блок-посту в Маріуполі, і був демобілізований 10 березня 2016 р. Після повернення до мирного життя, продовжив свою попередню роботу з металом, але чомусь жодної нагороди з боку держави так і не отримав.

Таким чином, слід зазначити, що герої ходять поруч із нами, і не обов'язково увінчані різними медалями та подяками, а повністю виконавши свій громадянський борг, і залишившись живими, продовжують в Україні працювати на зміцнення економіки та обороноздатності держави. Доля конкретної людини продемонструвала її самовідданість, реальний а не пафосний та трибунний патріотизм. Нажаль, виявилось, що будь-який герой не зможе перемогти озброєного ворога, не маючи аналогічної або кращої зброї. Саме наявність або відсутність технічного забезпечення і стрункої, ефективної системи командування вирішує в сучасній війні результат зіткнення на полі брані. Сучасній українській державі, слід звернути увагу на всіх учасників бойових дій, і не повинен сам факт полону ставати плямою на службовій картці вояка. Перебуваючи в полоні, В. Остапчуку вдалося вистояти в психологічній обробці і не зрадити своїм принципам та державі. Досліджена доля не поодинокі, і на жаль лише незначна

частина справжніх героїв змогла відчувати на собі вдячність з боку держави і владних органів, за проявлений героїзм та самовідданість.

Список використаних джерел

1. Указ «Про часткову мобілізацію» виконуючого обов'язки Президента України О. Турчинова від 17 березня 2014 року № 303/2014. Указ затверджено Законом № 1126-VII від 17.03.2014, ВВР, 2014, № 15, ст.328). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/303/2014>.
2. Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» від 18 січня 2018 року N 2268-VIII.-Електронний ресурс. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T182268.html
3. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 2 жовтня 2018 року N 2581-VIII.-Електронний ресурс. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T030638.html
4. Смена формата: что означает окончание АТО в Донбассе. Подробнее на РБК. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.rbc.ru/politics/0/05/2018/5aeade659a794775466568f6https://www.rbc.ru/politics/03/05/2018/5aeade659a794775466568f6>. <https://www.president.gov.ua/news/formatato-zrjnuvav-plani-rosiyi-v-ukrayini-prezident-47210>
5. Інтерв'ю автора статті з Остапчуком Віктором Анатолійовичем з 2 листопада по 25 грудня 2016р. в м. Миколаєві (Україна).

ZERKAL MYKOLA

MOMENTS RECENT HISTORY IN THE FACES AND LIVES OF HIS CONTEMPORARIES (ORAL HISTORY)

The latest period of Ukrainian history demonstrates the extraordinary complexity of multidimensional processes both in society and in scientific circles. The war on the Donbas lasts from 2014. and the number of combatants is constantly increasing. Taking into account the experience of the historical past, one should not waste time and in communicating with the living actors of the ongoing historical drama to create the most reliable historical reconstruction of their eyes for the transfer of experience gained to subsequent generations. The theme of fixing oral memoirs of combatants becomes particularly relevant as well, because it will be necessary to study in detail the causes of the death of a large number of Ukrainian servicemen, civilians, loss of territorial integrity of the state, and to determine the role of each participant in the historical process and to establish the punishment for the guilty.

Keywords: patriot, occupation, upbringing, homeland, peacetime, armed aggression, captivity, exchange, defender.

НИКОЛАЙ ЗЕРКАЛЬ

МГНОВЕНИЯ НОВЕЙШЕЙ ИСТОРИИ В ЛИЦАХ И СУДЬБАХ СОВРЕМЕННИКОВ (УСТНАЯ ИСТОРИЯ)

Современное украинское государство вынуждено доказывать свое право на жизнь не только политически, а также и вооруженным сопротивлением захватчикам. Продолжающаяся с 2014 г. вооруженная агрессия на Востоке Украины демонстрирует большое количество примеров самопожертвования и патриотизма. Вследствие того, что вооруженный конфликт продолжается и по сегодняшний день – большинство информации из официальных источников остается засекреченной и недоступной для научного исследования, но существует возможность получить информацию от непосредственных участников. Главной целью исследования является изучение личного восприятия участника исторического события и критический анализ исторических предпосылок побудивших человека стать патриотом и героем сегодня. Результаты исследования могут стать полезными при подготовке военно-патриотических мероприятий учителями и как исторический источник для ученых.

Ключевые слова: патриот, оккупант, воспитание, родина, мирное время, вооруженная агрессия, плен, обмен, защитник.